

Anna Piekutowska

ORCID: 0009-0005-5410-8206

DOI: 10.15290/dhmgz.03.2025.30

Edukacja alternatywna – powrót do korzeni

Alternative Education – Comeback to the Roots

STRESZCZENIE: Edukacja alternatywna w Polsce to nie tylko przelotna moda, ale nurt obecny w naszym kraju od wielu lat. Artykuł prezentuje cztery popularne formy edukacji alternatywnej: Pedagogikę Marii Montessori, Szkołę Leśną, Szkołę Waldorfską i Szkołę Demokratyczną.

Każda z tych koncepcji stawia na swobodny rozwój, zaspokajanie wrodzonej ciekawości, wolność i możliwość decydowania o sobie. Pedagogika Montessori kładzie nacisk na samodzielne uczenie się i rozwój dziecka w jego własnym tempie. Szkoła Leśna łączy naukę z bezpośrednim kontaktem z naturą. Szkoła Waldorfska skupia się na rozwoju artystycznym i duchowym dziecka. Szkoła Demokratyczna stawia na samodzielność i współdecydowanie w procesie edukacyjnym.

Artykuł podkreśla, że te formy edukacji mogą być odpowiedzią na potrzeby współczesnego świata, w którym kluczowe znaczenie ma rozwój samodzielnego i odpowiedzialnego człowieka.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja alternatywna, wolność, dziecko

ABSTRACT: Alternative education in Poland is not just a passing fad, but a trend that has been present in our country for many years. The article presents four popular forms of alternative education: Maria Montessori Pedagogy, Forest School, Waldorf School and Democratic School.

Each of these concepts emphasises free development, satisfying innate curiosity, freedom and the ability to make decisions about oneself. Montessori pedagogy

emphasises independent learning and child development at their own pace. Forest School combines learning with the direct contact with nature. Waldorf School focuses on the artistic and spiritual development of the child. Democratic School emphasises independence and co-decision-making in the educational process. The article emphasises that these forms of education can be a response to the needs of the modern world, where the development of an independent and responsible person is crucially important.

KEYWORDS: Alternative education, freedom, child

Wiele alternatywnych praktyk, dawniej szokujących i uznawanych za dziwactwa, po prostu się upowszechniło. Wiele problemów dostrzeganych przez niezliczonych stało się oczywistością dla ogółu¹.

Edukacja to najważniejszy element życia każdego człowieka. Cały czas uczymy się czegoś nowego. Najważniejszą rolę edukacja odgrywa szczególnie na początku, gdy jesteśmy dziećmi.

Art. 35. [Obowiązek szkolny]

1. Nauka jest obowiązkowa do ukończenia 18. roku życia.
2. Obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat, oraz trwa do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18. roku życia².

W placówkach edukacyjnych spędzamy znaczącą część swojej młodości. Nasza edukacja zwykle trwa dużo dłużej niż wymaga to od nas prawo. Wiele osób swoją „przygodę” ze szkołą zaczyna od przedszkola lub żłobka i kontynuuje ją, pomimo braku prawnej konieczności. Dlatego też uważam, że stwierdzenie „Szkoła to taki drugi dom” za całkiem trafne. Szczególnie, że w placówkach edukacyjnych spędzamy

1 A. Kłoskowska (red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Pojęcia i problemy wiedzy o kulturze*, Wrocław 1991, s. 75.

2 Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. 2017, poz. 35, pkt 1, 2).

od kilkunastu do kilkudziesięciu godzin tygodniowo. Te początkowe 11 lat obowiązkowej edukacji ma na nas duży wpływ, z tego powodu środowisko, w którym je spędzamy gra tak kluczową rolę.

We wrześniu 2022 (rok szkolny 2022/2023) w szkołach niepublicznych (szkoły podstawowe i licea ogólnokształcące) uczyło się 254 604 dzieci i młodzieży, co stanowiło 6,2% wszystkich uczniów tych szkół, których było ponad 4 miliony (4 099 060).

Z kolei we wrześniu 2013 (rok szkolny 2013/2014) w szkołach niepublicznych (szkoły podstawowe, gimnazja i licea ogólnokształcące) uczyło się 133 225 dzieci i młodzieży, co stanowiło 3,5% wszystkich uczniów, których było ponad 3,8 miliona (3 823 776).

W roku szkolnym 2022/2023 w szkołach niepublicznych uczyło się prawie dwa razy więcej uczniów (wzrost o 91%) niż w roku szkolnym 2013/2014. Szkoły niepubliczne stanowiły 13,4% wszystkich szkół we wrześniu 2022, a we wrześniu 2013 – 9,3%³.

Jak pokazują statystyki obliczone na podstawie danych MEN coraz więcej opiekunów decyduje się na wysłanie swoich pociech do szkół prywatnych. Rodzice, którzy decydują się na rezygnację z tradycyjnej ścieżki edukacji, stają przed ważnym pytaniem „Jeśli nie szkoła tradycyjna, to co?” Temat ten poruszany jest w różnych artykułach⁴. W swojej pracy skupię się właśnie na jednej z opcji, czyli na edukacji alternatywnej.

Rozważania na ten temat należy rozpocząć od wyjaśnienia podstawowego pojęcia. W słowniku pedagogicznym możemy znaleźć taką definicję:

Szkoła alternatywna to placówka ukierunkowana na realizację innych niż w szkołach publicznych założeń teleologicznych, programowych, organizacyjnych i metodycznych, nawiązujących dość często do koncepcji głoszonych na początku XX wieku przez reprezentantów różnych odmian nowego wychowania⁵.

³ A. Defratyka, *Ile uczniów uczy się w szkołach publicznych, a ile w niepublicznych?*, https://ciekaweliczby.pl/szkoly_publiczne_niepubliczne_2022, [dostęp: 05.12.2024].

⁴ Pisała o tym między innymi K. Pukowska, „Jeśli nie szkoła publiczna, to co? Wybór szkół alternatywnych w Polsce”, <https://dziecisawazne.pl/jesli-szkola-publiczna-wybor-szkol-alternatywnych-polsce>, [dostęp: 05.12.2024].

⁵ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 174.

Ciekawa perspektywa została przedstawiona również w książce *Teoretyczne podstawy edukacji alternatywnej*.

(...) edukacja alternatywna to edukacja co najmniej dwuwariantowa, sprowadzona do jednoznacznych antynomii edukacyjnych i stwarzająca odmienność typu „albo - albo”, „to lub tamto” lub też edukacja wyborów pomiędzy różnymi, ale wzajemnie wykluczającymi się ofertami. Sądzę, że w odniesieniu do edukacji zasadne są obie kategorie jej rozumienia. Można mówić o takich alternatywach w edukacji, jak:

- kształcenie publiczne i niepubliczne;
- kształcenie tradycyjne i innowacyjne;
- kształcenie adaptacyjne i emancypacyjne;
- wychowanie autorytarne i antyautorytarne;
- wychowanie dyrektywne i niedyrektywne;
- pedagogika i antypedagogika itd.⁶

Bogusław Śliwerski zwrócił uwagę na to, że edukacja alternatywna daje nam pewne opcje, dzięki niej mamy wybór i możemy zdecydować, czego chcemy. Możliwość wyboru i decydowania o sobie, o swojej edukacji jest niezwykle istotna.

Tadeusz Lewowicki zauważył ciekawy aspekt edukacji alternatywnej, pisząc o momencie historycznym, w którym można szukać jej początków.

Tradycji edukacji alternatywnej wypada upatrywać niemal we wszelkich propozycjach umożliwiających wybór spośród dwóch (przeciwnych) możliwości. W takim rozumieniu alternatywność poglądów i praktyk edukacyjnych występuje, poczynając od starożytności poprzez kolejne epoki, w których kształtowały się pomysły na to, czego i w jaki sposób nauczać/uczyć⁷.

Jako ciekawostkę chciałabym zacytować także dalszą część tego artykułu.

W tropieniu wątków alternatywności można dojść również do przykładów paradoksalnych. Oto uważany za głównego „winowajcę” skostniałego

⁶ B. Śliwerski, *Teoretyczne podstawy edukacji alternatywnej*, [w:] idem, (red.), *Teoretyczne podstawy edukacji alternatywnej*, Kraków 2009, s. 7.

⁷ T. Lewowicki, *Edukacja alternatywna – tradycje, inspiracje, przemiany, relacje z reformami*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Teoretyczne podstawy edukacji...*, s. 27.

modelu pracy w szkole – J.H. Herbart – był twórcą teorii dydaktycznej „alternatywnej” wobec koncepcji J.H. Pestalozziego, który liczbę, kształt i słowo uczynił podstawą wszelkiego nauczania. Tzw. stopnie formalne herbartystów stanowiły alternatywę wobec propozycji pestalocystów⁸.

Autor zwraca uwagę na to, że to, co kiedyś było innowacją, teraz nazywamy szkołą tradycyjną. A jak jest z edukacją alternatywną? W Polsce dostępnych obecnie jest wiele opcji edukacyjnych. Jednymi z najpopularniejszych i najczęściej wspominanymi w różnych artykułach są Pedagogika Marii Montessori, Edukacja leśna, Szkoły Waldorfskie oraz Szkoły Demokratyczne.

Zanim jednak przejdę do opisu tych idei, chciałabym nawiązać do tytułu mojej pracy. Wielokrotnie rozmawiając z różnymi osobami, natknęłam się na podobną opinię, że edukacja alternatywna to coś nowego, czasem może nawet niesprawdzonego. Na ten temat znalazłam tylko kilka artykułów, dlatego też uznałam, że jest to obszar wart głębszego zbadania⁹. W dalszej części pracy chciałabym zwrócić uwagę na to, że obecnie dostępne i najpopularniejsze edukacje alternatywne są tak naprawdę powrotem do korzeni, do tego, co już kiedyś było. Idee tych szkół oparte są na poglądach bardzo dobrze znanych w pedagogice badaczy i myślicieli. Szczególną uwagę chciałabym zwrócić na rok rozpoczynający istnienie tych idei, czas pojawienia się ich w Polsce, a także liczbę obecnie działających takich placówek w naszym kraju.

Pedagogika Marii Montessorii

Jej początków upatrywać można w roku 1907 wraz z otwarciem pierwszego Casa dei Bambini w San Lorenzo w Rzymie¹⁰. W Polsce pierwsza placówka pracująca tą metodą powstała w 2009 roku i była

⁸ Ibidem s. 28.

⁹ J. Aksman, K. Grzesiak, *Wprowadzenie, „Państwo i Społeczeństwo”* 2016, nr 2; *Innowacyjne podejścia w pedagogice alternatywnej – przyszłość edukacji czy chwilowa moda?*, <https://pm-13.pl/innowacyjne-podejscia-w-pedagogice-alternatywnej-przyszlosc-edukacji-czy-chwilowa-moda>, [dostęp: 05.12.2024].

¹⁰ L. Chmaj, *Prądy w pedagogice XX wieku*, Warszawa 1963, s. 158.

to Villa Montessori w Poznaniu¹¹. Aktualnie dostępnych jest: 150 przedszkoli, 47 szkół, a także 29 instytucji działających w duchu tej pedagogiki¹². Oprócz wyżej wspomnianych, dostępne są również żłobki, a także licea pracujące tą metodą. W placówkach Montessori dzieci mają możliwość wyboru i decydowania o sobie. Mają dowolność w czasie, miejscu czy też temacie, który chcą poznać. W podejściu tym stawia się na wrodzoną ciekawość. Uczniom pozwala się dokonywać wyborów. Bardzo dużą rolę odgrywa aktywność dziecka¹³.

Pedagogika Montessori daje dziecku prawo do dokonywania własnych wyborów, uczy planowania własnej aktywności, uczy szacunku do powierzonych pomocy oraz funkcjonowania w sytuacji ograniczonego zasobów. Nie hamuje wrodzonej aktywności dziecka, przez co pozwala rozwijać się wewnętrzną ciekawość, związana z tym motywacja wewnętrzna jest natomiast pochodną ciekawości poznawczej tak istotnej we współczesnym szybko rozwijającym, a przez to zmieniającym się świecie¹⁴.

Według włoskiej lekarki ławka szkolna „to symbol odebrania dziecku należnej mu wolności”¹⁵. Wydaje się być to cenne spostrzeżenie, zwłaszcza że w tradycyjnych szkołach większość edukacji odbywa się w wyznaczonym przez nauczyciela miejscu i czasie – co znacząco utrudnia możliwość decydowania o sobie. Maria Montessori pisała także o swobodzie w kontekście drogi i celu. Cieślak podkreślała, że jest to istotny element tej pedagogiki. „Celem jest rozwijanie zdolności do odpowiedzialnego obchodzenia się z daną człowiekowi swobodą, drogą zaś ćwiczenie się w takim podejściu do wolności.

¹¹ Villa Montessori, <http://villamontessori.pl/o-montessori.html>, [dostęp: 05.12.2024].

¹² Mapa Montessori, <https://montessorimap.eu>, [dostęp: 05.12.2024].

¹³ A. Wójcik, *Pedagogika Montessori – ciągle aktualne wyzwanie dla współczesnej pedagogiki*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, nr 1(23), s. 269.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ A. Cieślak, *Wolność dziecka w ujęciu pedagogiki Marii Montessori*, [w:] O.B. Лісовець, С.О. Борисюк (red.), *Науковий Вимір Соціально-Педагогічних Проблем Сьогодення. Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2023 року, Ніжин 2023*, s. 270-272 (*Naukowy wymiar współczesnych problemów pedagogiczno-społecznych. Zbiór materiałów VII Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej, 25 maja 2023 roku, Nieżyn 2023*, s. 270-272), http://www.ndu.edu.ua/storage/2023/Zбірник_матеріалів_конференції_2023.pdf#page=271, [dostęp: 05.12.2024].

Swobodę trzeba budować”¹⁶. Co prawda, mogłoby się wydawać, że wolność, jaką dzieci dostają w takich placówkach oznacza brak zasad, w praktyce jest wręcz przeciwnie. Uczniowie działają według jasnych reguł. Nie bez znaczenia jest tutaj również współpraca wychowawców i wychowanków. „Prawdziwa wolność nie może istnieć bowiem bez samodyscypliny i rozwoju umiejętności samodzielnego myślenia oraz działania”¹⁷. Kiedy możemy wybrać co chcemy robić znacznie łatwiej jest nam się skoncentrować. Takie środowisko pozwala także na rozwój indywidualności, a także bardzo istotnej w obecnym świecie umiejętności nawiązywania kontaktów społecznych.

Edukacja leśna

W Polsce coraz większą popularność zyskuje także edukacja leśna. Pierwszym leśnym przedszkolem można nazwać inicjatywę duńskiej pedagog Ellie Flatau, która w 1952 roku rozpoczęła codzienne spacer z własnymi dziećmi do lasu. Jej „chodzące przedszkole” spodobało się sąsiadom Dunki, którzy postanowili się nią zainspirować¹⁸. Do Polski idea ta zawitała stosunkowo niedawno. Pierwsze polskie leśne przedszkole powstało w 2015 roku w Osowiczach¹⁹. Według Polskiego Instytutu Przedszkoli Leśnych na terenie naszego kraju dostępnych jest 28 przedszkoli ze wsparciem PIPL²⁰, w tym 5 posiada certyfikat²¹. Dostępnych jest także

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ *Leśne przedszkole – duńska koncepcja pedagogiczna*, <https://www.unityline.pl/blog/lesne-przedszkole>, [dostęp: 05.12.2024].

¹⁹ *Leśna Szkoła Puszczyk*, <https://inspirujaceszkoly.pl/landingpage/puszczyk>, [dostęp: 05.12.2024].

²⁰ *Mapa leśnych przedszkoli w Polsce*, https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?fbclid=IwAR093fPIrLT7X6cg0J9Q1RMM5PPH31_IGWQZo-VPjQP2LU7a_pspZAOlwP6g&mid=1GaTUTITuUrLSIBz-rDkRFV1juB_gXX1I&ll=52.87970950123569%2C20.839027821874993&z=6, [dostęp: 05.12.2024].

²¹ Certyfikat Polskiego Instytutu Przedszkoli Leśnych (PIPL) to gwarancja, że przedszkole działa zgodnie z wytycznymi dotyczącymi programu, kadry, organizacji, realizuje koncepcję przedszkoli leśnych oraz wprowadziło standardy bezpieczeństwa PIPL, <https://lesneprzedszkola.pl/edukacja-naturalnie>, [dostęp: 05.12.2024].

19 innych przedszkoli, które wprowadzają elementy edukacji leśnej do swojego programu. Osoby, który chcą kontynuować naukę w tego typu placówce, mogą wybrać się do szkół leśnych, których też można znaleźć kilka na terenie całej Polski. Najważniejszą zasadą w Edukacji leśnej jest to, aby dzieci spędzały jak najwięcej czasu na wolnym powietrzu. Stawia się tam na rozwijanie umiejętności miękkich, a nie na zapamiętywanie treści niepotrzebnych (podkreślają to autorzy Puszczyka na stronie internetowej placówki). Ważne jest poszukiwanie wiedzy i, co bardzo istotne w obecnym świecie, weryfikowanie jej wiarygodności²².

Dziecko, któremu ograniczy się możliwość badania, formułowania pytań, zaspokajania naturalnej dla niego ciekawości poznawczej, czy też budowania własnych koncepcji, zdaniem wielu badaczy posiada jedynie zdolność do zapamiętywania cudzej wiedzy bez możliwości tworzenia własnej. Edukacja outdoorowa ze swoimi założeniami powinna być postrzegana i „stosowana” jako ta, która wiąże się z absolutnym, wielowymiarowym rozwojem sfery poznawczej, a także wpływa na umiejętności samodzielnego konstruowania wiedzy przez młodego człowieka²³.

Poza tym uczniowie takich szkół mają możliwość nauki i rozwijania innych przydatnych umiejętności, takich jak „przygotowania posiłku, mycia i ubierania się, sprzątania, opieki nad zwierzętami, rozpalania ogniska, rozstawiania namiotu, budowania szałasów czy rozróżniania owoców i grzybów trujących od jadalnych”²⁴. Najważniejszym założeniem tych placówek jest obcowanie dzieci z przyrodą. Autorzy podkreślają istotę życia w i zgodnie z naturą. Nie należy także zapominać o jednej z najważniejszych potrzeb dzieci, czyli o potrzebie „swobodnego, nieskrępowanego ruchu. Ruchu na zróżnicowanym, wspaniałym placu zabaw z całym bogactwem roślinności, żywych stworzeń, różnorodności faktur, zapachów i odgłosów”²⁵. Takie środowisko umożliwia dzieciom poznanie świata dosłownie całym ciałem.

²² *Leśna Szkoła Puszczyk*, <https://inspirujaceszkoly.pl/landingpage/puszczyk>, [dostęp: 05.12.2024].

²³ J. Stawarz, *Edukacja outdoorowa w przedszkolu na przykładzie wybranych krajów europejskich*, „Zagadnienia Społeczne” 2023, nr 1(18), s. 198.

²⁴ *Leśne przedszkola – na czym polegają i jak wygląda nauka?*, <https://policealna.gowork.pl/blog/lesne-przedszkola-na-czym-polegaja-zalozenia-nauka>, [dostęp: 05.12.2024].

²⁵ A. Nitecka-Walerych, *Leśne przedszkola – odpowiedź edukacji na potrzeby dzieci*, „Pedagogika. Studia i Rozprawy” 2019, t. 28, s. 235.

Szkoły Waldorfskie

Pierwsza Szkoła Waldorfska została stworzona przez Rudolfa Steinera w 1919 roku. Otworzył on placówkę dla dzieci pracowników fabryki w Stuttgartzie²⁶. W Polsce pierwsza taka szkoła powstała w Warszawie w 1992 roku²⁷. Niektórzy autorzy upatrują się początków Szkół Waldorfskich w Polsce już znacznie wcześniej, bo w 1930 roku, gdy powstała placówka w Breslau, dawnym niemieckim mieście, które obecnie znamy jako Wrocław. Aktualnie według danych z 2020 roku dostępnych było na terenie całej Polski 8 przedszkoli, 7 szkół podstawowych a także 3 licea²⁸. Szkoły Waldorfskie pracują w duchu między innymi pedagogiki humanistycznej, w której istotną rolę odgrywa rozwój indywidualny i odkrywanie własnej tożsamości. Bardzo istotne znaczenie w tych placówkach ma także harmonijny rozwój. Nie znajdziemy tam nacisku na osiągnięcia, a metody nauczania są dostosowywane do wieku ucznia²⁹. Dzięki zajęciom artystycznym dzieci mają możliwość rozwoju duchowego, uczuciowego, a także wzmacniają wolę. Jak pisze autorka

Szkoły steinerowskie identyfikowane są często ze szkołami o profilu artystycznym. Jest to słuszne spostrzeżenie, jednak zdobywane w wyniku takiej edukacji umiejętności nie są celem działań pedagogicznych, a tylko ich dodatkową gratyfikacją³⁰.

Na stronie internetowej Szkoły Waldorfskiej im. Augusta Cieszkowskiego w Warszawie możemy przeczytać, że w centrum jej zainteresowania jest dziecko, a nie program nauczania. Choć brzmi to jak coś, co powinno być standardem we wszystkich placówkach, nierzadko okazuje się, że jest to coś wyjątkowego, na co warto zwrócić uwagę na przykład na stronie internetowej szkoły. „Jedną z głównych zasad całej pedagogiki waldorfskiej jest przekonanie, że w proces uczenia powinny

²⁶ M. Stach-Hejosz, *Wolna szkoła waldorfska. Wokół różnic światopoglądowych i dydaktyczno-metodycznych*, „Forum Teologiczne” 2013, nr 14, s. 168.

²⁷ CH. Jaffke, M. Maier, *Języki obce dla wszystkich dzieci. Doświadczenie szkół waldorfskich*, Kraków 2011, s. 154.

²⁸ M. Ostolska, *Szkoły waldorfskie w Polsce konteksty, źródła, współczesność*, Warszawa 2020, s. 182-183.

²⁹ Ibidem s. 131-132.

³⁰ Ibidem s. 148.

być zaangażowane wszystkie siły wewnętrzne – a więc nie tylko intelekt, ale także uczucia i wola”³¹. Jest to bardzo istotne szczególnie w kontekście omawianego tematu godności, wolności i chęci uczniów do nauki, zaspokajania wrodzonej ciekawości.

Niemal wszystkie postulaty podnoszone w pedagogice waldorfskiej służą ideałowi wychowania zgodnego z antropozoficzną wizją świata, wedle której wolność jest najważniejszą cechą i zarazem niezbywalnym prawem jednostek ludzkich. Autorzy zajmujący się problematyką wychowania steinerowskiego akcentują wolność jako jedną z naczelných idei tego systemu³².

W waldorfskim środowisku uczenia się nauczyciel i uczeń są partnerami i mają wspólny cel, a aktywność dzieci „nie polega na odtwarzaniu przyswojonej wiedzy, ale na zadawaniu pytań i szukaniu odpowiedzi, formułowaniu własnych sądów, docieraniu do istoty problemów, poszukiwaniu sensu zjawisk”³³.

Szkoły Demokratyczne

Najstarsza Szkoła Demokratyczna została założona w 1921 roku w Summerhill³⁴. W Polsce pierwsza taka szkoła powstała w 2013 roku w Poznaniu i była to „Trampolina”³⁵. Według strony EUDEC (European Democratic Education Community) w Polsce działa 35 Szkół Demokratycznych. Główną ideą tych placówek, jak wskazuje sama nazwa, jest

³¹ Czym wyróżnia się pedagogika Waldorfska?, <https://szkolawaldorfska.edu.pl/czym-wyroznia-sie-pedagogika-waldorfska>, [dostęp: 05.12.2024].

³² M. Choczyński, *Elementy społecznego charakteru wychowania w pedagogice Waldorfskiej*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 2013, t. 33, s. 168.

³³ A. Witkowska-Tomaszewska, *Sposób organizacji środowiska uczenia się w szkołach waldorfskich – inspiracje pedagogiczne dla edukacji wczesnoszkolnej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2021, nr 9, s. 33.

³⁴ A.S. Neill, *Nowa Summerhill*, przeł. M. Duch, Poznań 2000, s. 11.

³⁵ K. Kaczmarek, Ł. Tanaś, M. Trzewik, *Szkoły demokratyczne: założenia edukacyjne oraz charakterystyka uczniów klas I–III na tle szkoły powszechnej*, „Psychologia Wychowawcza” 2017, nr 53(11), s. 114.

równość. Każdy głos się liczy, każda opinia jest ważna. Nie znajdziemy tu typowej w szkołach tradycyjnych hierarchii. „Wszyscy uczestnicy społeczności szkolnej, bez względu na płeć, wiek czy rodzaj wykonywanej pracy, mają brać udział w tworzeniu prawa, które ustanawia zgromadzenie szkolne”³⁶. Znaczącą rolę odgrywa także wrodzona ciekawość dzieci, która dzięki odpowiedniemu środowisku może pomóc uczniom w rozwoju zdrowej samooceny i poczuciu odpowiedzialności. Dzieci mogą decydować między innymi o tym, czego się uczą, a także kiedy i z kim³⁷. Każdy może zdecydować, w jakich zajęciach chce wziąć udział, w zależności od własnych zainteresowań i potrzeb. „Dzieci uczestniczą w lekcjach tylko wówczas gdy chcą”³⁸.

Celem edukacji demokratycznej w wolnych szkołach jest wyposażenie ucznia w kompetencje poznawcze pozwalające uczyć się samodzielnie. (...) W wolnych szkołach samodzielność edukacyjna realizuje się poprzez zdobywanie wiedzy i nabywanie umiejętności, zgodnie z indywidualnymi potrzebami i preferencjami³⁹.

W szkołach demokratycznych relacje między uczniami i nauczycielami także się znacząco różnią w porównaniu do placówek tradycyjnych. Zamiast nauczającego nauczyciela i uczącego się ucznia jest relacja

między równoważnymi podmiotami, które spotykają się przede wszystkim jako osoby razem doświadczające świata. Częścią tego doświadczenia jest uczenie się, wspólnie i od siebie nawzajem, w procesie, za który dziecko czy młody człowiek bierze znaczną odpowiedzialność, a w którym dorosły jest inspirującym i wspierającym towarzyszem⁴⁰.

³⁶ Ibidem s. 116.

³⁷ J. Rybińska, *Zarys koncepcji wolnych szkół demokratycznych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2019, nr 580(5), s. 7.

³⁸ *Edukacja demokratyczna*, <https://edukacjademokratyczna.pl/szkola>, [dostęp: 05.12.2024].

³⁹ J. Rybińska, op. cit., s. 8.

⁴⁰ K. Gawlicz, *Na obrzeżach „systemu”. Polskie szkoły demokratyczne w perspektywie teorii architektury praktyk*, „Studia Socjologiczne” 2023, nr 4(251), s. 118.

Profesor Anna Józefowicz pisała, że „Nie bez przyczyny terminy – godność i zniewolenie, rozpatrywać można łącznie. Zniewalając kogoś, odbierając mu możliwość decydowania o sobie, pozbawiając go woli, wolności, często odbiera się mu godność”⁴¹.

Myślę, że ten fragment idealnie podsumowuje idee opisanych przeze mnie edukacji alternatywnych. Dopiero możliwość decydowania o sobie i swojej edukacji pozwala na czerpanie przyjemności z uczenia się.

Arkadiusz Trzuskowski w artykule *Zainteresowania jako centralny fenomen edukacji alternatywnej* także pisał o zniewoleniu. Zauważył on, że w rozprawach na ten temat pojawia się kwestia zainteresowań. „Możliwość realizowania osobistych zainteresowań świadczących o indywidualności każdego człowieka daje mu poczucie wolności, a to przecież wartość szczególnie ceniona stanowiąca o sensie życia”⁴².

Gdy patrzymy na ucznia w sposób holistyczny, jesteśmy w stanie dostrzec nie tylko jego potencjał edukacyjny, ale także jego osobowość i zainteresowania. Człowiek jest z natury istotą aktywną, co wiąże się z motywacją wewnętrzną⁴³. Od urodzenia poszukujemy wyzwań, okazji do nauki, ćwiczymy i rozwijamy różnego rodzaju umiejętności i wiedzę⁴⁴. Gdy dajemy dziecku wolność w decydowaniu o swojej edukacji, okazuje się, że uczenie się nie jest trudne, a może być przyjemne i efektywne. Placówki edukacyjne, w których spędzamy tak dużo czasu powinny być odpowiedzią na wymagania stawiane nam przez

⁴¹ A. Józefowicz, *Godność i zniewolenie dziecka. Zróżnicowane oblicza zjawiska w literaturze pięknej*, [w:] E.J. Kryńska, Ł. Kalisz, A. Suplicka (red.), *Dziecko w historii – między godnością a zniewoleniem*, t. 2: *Godność jako źródło naszego człowieczeństwa*, Białystok 2022, s. 317.

⁴² A. Trzuskowski, *Zainteresowania jako centralny fenomen edukacji alternatywnej*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Edukacja alternatywna dylematy teorii i praktyki*, Kraków 1992, s. 214.

⁴³ R.M. Ryan, *Self-determination Theory and Wellbeing*, “WeD Research Review 1. Social Psychology” 2009, t. 84(822), s. 848-850.

⁴⁴ S.I. di Domenico, R.M. Ryan, *The Emerging Neuroscience of Intrinsic Motivation: A New Frontier in Self-Determination Research*, “Frontiers Human Neuroscience” 2017, DOI: 10.3389/fnhum.2017.00145.

współczesny świat. Widać pewien trend zwiększania się ilości placówek niepublicznych proponujących alternatywy edukacyjne, może być to odpowiedzią na fakt, że bardzo często współczesne szkoły nie przygotowują wystarczająco swoich wychowanków do wyzwań, na jakie mogą napotkać.

Być może szkoła, jaką znamy, rzeczywiście stanowi najlepszą (choć daleką od doskonałości) odpowiedź na zderzające się ze sobą interesy państwa, gospodarki i jednostki w społeczeństwie, jakie znamy. Jednak w obliczu zmian społecznych związanych z obecnymi wielorakimi kryzysami (od, przykładowo, konfliktów zbrojnych, przez masowe migracje, po katastrofę klimatyczną) jawi się jako odpowiedź coraz mniej adekwatna⁴⁵.

⁴⁵ K. Gawlicz, op. cit., s. 119.